

EN EGENDOMSÄGANDE DEMOKRATI

Av förbundssekreteraren, fil. kand. VERNER HELTE

Den politiska debatten i vårt land tillfördes i början av 1950-talet ett nytt begrepp — den egendomsägande demokratin. Det dröjde en tid, innan termen slog igenom, men nu tillhör uttrycket den allmänna politiska vokabulären. Det kan därför ha sitt intresse att något se på »den egendomsägande demokratins» tillkomsthistoria och analysera innebörden av denna samlingsformel för den moderna högeruppfattningen om syftet med den ekonomiska politiken.

Med uttrycket en egendomsägande demokrati avser man inom högerpartiet ett demokratiskt samhällssystem, som huvudsakligen vilar på privat äganderätt och enskild företagsamhet, och där alla medborgare är eller har möjlighet att bli personliga ägare. Personlig egendom — den må sedan utgöras av en sparslant på banken, ett eget hus, ett i utbildning omsatt kapital, en bil eller tillgångar i företag eller andra former av realkapital — ger människorna ekonomisk dispositionsrätt och handlingsfrihet. Rättsligt garanterad äganderätt ger personlig trygghet och självständighet. En utvecklad demokrati med en mångfald personliga ägare utgör, enligt högerns uppfattning, ett stabilt samhälle av självständiga medborgare med personligt ansvar. Detta kan sägas vara ett koncentrat av innebörden av en egendomsägande demokrati.

Under slutet av det andra världskriget intensifierades det ideologiska arbetet inom de politiska partierna i vårt land. 1944 lade socialdemokraterna fram sitt 27-punktsprogram — arbetarrörelsens efterkrigsprogram — och ungefär vid samma tid utkom en uppsatssamling, kallad »Efterkrigstidens samhälle», vari en del framtående liberaler sammanfattade huvudlinjerna i det liberala programmet. Detta idépolitiska arbete inspirerade ett par yngre högermän att 1944 föreslå, att också högern skulle skaffa sig ett handlingsprogram, vilket partiet tidigare saknat, och låta detta program präglas av den progressiva anda, som behärskade stora grupper

bland högerens sympatisörer. På grundval av en motion från Stockholms-Högern beslöt också 1944 års partistämman att tillsätta en programkommitté, vars ordförande blev Jarl Hjalmarson. Efter två års intensivt arbete lade kommittén fram sitt förslag till ett högerens handlingsprogram, vilket antogs av partiets representantskap i maj 1946 och fick namnet »Högern vill». Programmet kompletterades en tid därefter av den fristående programkommentaren »Frihet och Framsteg». Dessa programskrifter karakteriserades av en syntes mellan den individuella friheten och en av den sociala samhörigheten betingad samhällelig reglering, en förening av personlig företagsamhet med social säkerhet, fritt yrkesval med goda arbetsförhållanden, nationell suveränitet med internationell gemenskap. Genom dessa program vände sig högern öppet och frimodigt till alla samhällsgrupper och tecknade bilden av ett samhälle med utvecklingsmöjligheter för den duglige och en garanterad social minimistandard för alla medborgare. Här fanns fundamentet till en egendomsägande demokrati.

Parallellt med intensifieringen av den ideologiska debatten i Sverige pågick en livlig samhällsdebatt i England. Labour och liberaler lade fram sina efterkrigsprogram, och på den konservativa sidan tog en reformgrupp i underhuset — Tory Reform Committee — i den 1945 publicerade skriften »Tools for the next job» upp det engelska näringslivets problem under efterkrigstiden. Detta självständiga debattinlägg torde få betraktas som den direkta inspirationskällan till en motion om ett konservativt näringslivsprogram, som hösten 1946 väcktes vid engelska konservativa partiets stämma i Brighton. Förslaget vann reservationslöst bifall, och en kommitté tillsattes med nuvarande brittiske finansministern R. A. Butler som ordförande. Redan året därefter lade kommittén fram sitt förslag om det berömda näringslivsprogrammet »The Industrial Charter». Den anda, som präglar »The Industrial Charter», belyses bäst av Butlers kommentar vid 1947 års partistämman, då han bl. a. yttrade att »vårt mål är att humanisera hellre än nationalisera industrin». Det förefaller mig, fortsatte Butler, som om vi har ett utmärkt tillfälle att gå före och visa vägen genom att förena individuellt ledarskap i industrin och förvaltningen, vilket är nödvändigt för effektiviteten, med ett förtroendefullt deltagande från de anställdas sida genom rådplägning, delaktighet genom kompanjonskap och framför allt ett personligt intresse för det dagliga arbetet. Jag tror alltså, att vi kan leda landet inte bara i ekonomisk teori med sloganen »privat initiativ för det allmänna bästa» utan

också genom att bringa vårt ekonomiska liv i nivå med vår politiska demokrati, sade Butler vidare.

I själva programskriften återfinns icke den engelska termen för en egendomsägande demokrati, nämligen »The property-owning democracy». Efter vad jag funnit förekommer termen första gången i det förord till »The Industrial Charter», som underhusledamoten David Eccles skrev 1948. Det kan tilläggas att Eccles var en av motionärerna bakom det engelska näringslivsprogrammet. I England liksom sedermera i Sverige används begreppet en egendomsägande demokrati som en sammanfattning för partiets strävanden på det ekonomiska området.

Under senare år har det en eller annan gång ställts frågan, om det verkligen är behövligt att lancera ett begrepp av typen en egendomsägande demokrati. Räcker det inte med att konstatera, att högerpartiet liksom under tidigare decennier vill verka för ett enskilt näringsliv och privat äganderätt? Till detta är att säga, att begreppet en egendomsägande demokrati visserligen innesluter dessa element men att årtiondens kritik emot det kapitalistiska systemet hos stora grupper av människor har skapat en känsloladdad och starkt kritisk inställning, vilken är svår att rubba med sakskaäl. Man har också på sina håll bestritt, att ett privatägt näringsliv skulle vara förenligt med demokratin. Dessa faktorer måste ett politiskt parti ta hänsyn till, när det utformar sin samhällsåskådning. Därtill kommer — och det är den i sammanhanget kanske viktigaste punkten — att det är nödvändigt för ett politiskt parti, som vill vända sig till alla folkgrupper, att dess förkunnelse är lättbegriplig och väcker resonans hos åhöraren. Strävan att skaffa sig ett drägligt uppehälle och sörja för sin personliga trygghet och sin familjs välbefinnande är en naturlig drift hos människan. Att personligen bli ägare är därför ett för henne lättfattligt mål. Vill man vinna människor för sin övertygelse, är det nödvändigt att vända sig till var och en personligen och för honom eller henne klargöra, hur vederbörandes förhållanden kan påverkas av att ens egna idéer förverkligas. Talar man om att nationalinkomsten fyrdubblats under en viss period, får man räkna med att orden går över huvudet på flertalet åhörare. Vill man tala begripligt, får man istället välja vägen att översätta nationalinkomstsiffrorna i exempel på vad denna standardstegring betytt för en enskild löntagare. På samma sätt måste man göra ägandebegreppet till något för var och en påtagligt och överkomligt. Det är denna psykologiska tanke, som ligger bakom användningen av begreppet en egendomsägande demokrati.

Låt oss därmed övergå till att syna, hur detta begrepp ter sig i verkligheten. I sin näringspolitik utgår högern ifrån, att fri tävlan skall råda i ett ekonomiskt system, där olika företagare och företagstyper arbetar för att vinna avsättning för sina produkter. Samhälleligt drivna företag kan visserligen tänkas på vissa områden, men detta representerar i så fall rena undantag. Koncentration av både politisk och ekonomisk makt i statens hand skulle rubba balansen i vårt nuvarande samhällssystem och ge staten en sådan särställning, att den skulle kunna diktera arbetsvillkor och ekonomiska förhållanden. Enligt högerns principiella uppfattning är en uppdelning av den ekonomiska och politiska makten en förutsättning för maktfördelning, tryggad arbetsfrihet och äganderätt. Den fria företagsamhet, som vi förordar, innefattar såväl enskild som kollektiv företagsamhet, alltså såväl enmans- eller familjeföretag i handel, hantverk och jordbruk som kollektiva företagsformer av typen handels- och aktiebolag och producent- och konsumentkooperativa sammanslutningar. För högern som politiskt parti bör uppgiften vara att skapa lika konkurrensvillkor för all fri företagsamhet, icke att diskriminera den ena eller andra företagsformen. Genom utvidgad socialisering minskas människornas möjligheter att bilda företag och förvärva personlig egendom. Som positivt alternativ härtill står det fria ekonomiska systemet, som ger alla människor möjligheten att bli egna företagare eller delägare i bestående företag, att självständigt skapa kapitaltillgångar och förvärva egendom. Den fria ekonomin ger därigenom spelrum för skaparglädje och driftighet och stimulerar initiativkraft och arbetsvilja.

I vulgärpropagandan brukar ju sägas, att det svenska näringslivet styrs av en liten klick, som representerar »storfinansen». I själva verket är antalet företagare i vårt land drygt en halv miljon. Den största gruppen är jordbrukarna, som utgör cirka 2/3. Därefter följer cirka 100 000 egna företagare i industri och hantverk och något 10 000-tal färre i handelsbranschen. Ett antal storföretag intar visserligen en ledande ställning inom näringslivet, men det är ett anmärkningsvärt inslag i den moderna ekonomiska utvecklingen, att antalet småföretag ökar undan för undan. Servicenäringarna ger utkomst till allt flera driftiga och företagsamma personer, och vid sidan därav pågår en industriell företagsbildning av intressant typ. Det är i synnerhet mekaniskt kunniga och skickliga arbetare och arbetsledare, som skaffar sig ett startkapital och bildar eget företag. Denna företagsbildning i litet format kämpar dock för närvarande med stora svårigheter, främst beroende på kapitalbristen, kredit-

restriktionerna och skattepolitiken. För att underlätta kapitalbildningen har högern i riksdagen föreslagit, att bankerna skall ges rätt att utställa s. k. förtroendekredit, varvid bankerna skulle få generösare möjligheter än nu att bevilja duktiga personer kredit, även om de icke kan uppvisa sådana säkerheter, som tidigare fordrats. Ett annat högerförslag avser att införa s. k. resultatutjämning, vilken skulle göra det möjligt för en företagare att balansera vinster och förluster över ett antal år. Detta förslag tar framför allt sikte på att hjälpa företagarna över de första, ofta brydsamma åren.

I högerpartiets strävan att ge människorna chansen att bli företagare ingår alltså lagreformer av den exemplifierade typen, men lika viktigt är att skattepolitiken utformas på sådant sätt, att enskilda personer har rimlig möjlighet att lägga undan så mycket sparmedel, att de kan skaffa ett eget kapital som grund för det nya företaget, och att inkomstskatten inte förtar deras lust till extra arbetsinsatser och utvidgning av rörelsen. I sammanhanget kan nämnas, att Högerens Ungdomsförbund föreslagit ett skattefritt ungdomssparande, vilket skulle medge fondering av medel för att skaffa bostad och yrkesutbildning och att bilda eget företag.

Det personliga sparandet har betydelse både för de personer, som önskar investera sina sparmedel i någon form av företagsamhet, och för dem, som vill lägga undan pengar för något näraliggande sparmål eller för att skaffa sig trygghet på lång sikt. Generellt kan statsmakterna främja det personliga sparandet genom att sätta gränsen för förmögenhetsbeskattning högt, genom att medge möjlighet att dra av förmögenhetsskatten vid statlig inkomstskatt (vilket tillhör de aktuella högerförslagen i riksdagen) och genom att göra t. ex. vissa kapitalinkomster upp till särskilda belopp skattefria. För att främja aktieteckning på bred bas och därmed ett direkt produktivt sparande har högern i år föreslagit, att utdelning på aktier skall befrias från inkomstskatt intill ett belopp av 150 kronor för ensamstående och 300 för äkta makar. Det personliga sparandet uppskattas sällan till sitt rätta värde. Denna sparform tillför kapitalmarknaden och därmed näringslivet imponerande belopp per år och bidrar därmed till att bibehålla och bygga ut välståndet. Sin främsta uppgift har det emellertid för den enskilde spararen, inte blott så att han har disponibla medel till hands för oförutsedda större eller mindre utgifter, utan också så, att fonderingen av sparpengar på lång sikt kan förändra hans sociala status. Det personliga sparandet främjar ståndscirkulationen genom att kapitalbildningen gör det möjligt för spararen, oavsett vilken samhällsställ-

ning han har, att ge sina barn en bättre utbildning, att förbättra sin bostadsstandard, att öka avkastningen av det samlade kapitalet genom räntabla placeringar osv. Därtill kommer den samhällsekonomiska synpunkten, nämligen den att ett högt och vida sparrande motverkar inflation och medverkar därmed till att pengarna kan behålla sitt värde.

Det är en uppenbar men ändock ofta bortglömd sanning, att produktionsresultatet inom näringslivet skapas i samverkan mellan arbete och kapital. Enligt den klassiska uppdelningen får kapitalet belöning för sin insats i form av vinstutdelning och arbetet sin i form av lön. På sina håll har man ivrigt verkat för att produktionsfaktorn »arbetet» skulle ges ytterligare möjligheter att göra sig gällande vid fördelningen av det ekonomiska resultatet genom att införa det så kallade vinstdelningssystemet. Med vinstdelning menar man då en metod, som ger de anställda rätt att utöver lönen erhålla en på förhand fastställd andel av företagets vinst. Många synpunkter pro et contra har under årens lopp anförts i denna debatt. Vinstdelningssystemet skulle, menar förespråkarna, öka de anställdas intresse för sina arbetsuppgifter, förbättra deras arbetsmoral och ge dem en ökad känsla av solidaritet med företaget.

Vinstdelningstanken har haft svårt att slå rot i det svenska näringslivet, bl. a. beroende på starkt motstånd ifrån de stora näringslivs- och arbetsmarknadsorganisationerna. Högerpartiet har hittills icke officiellt tagit ställning vare sig för eller emot systemet. Man torde icke betrakta vinstdelningen som en politisk fråga utan som en angelägenhet, vilken lämpligen bör göras upp i samförstånd mellan företagsledning och de anställda i varje särskilt fall. Vid sidan av vinstdelningssystemet har man på sina håll diskuterat värdet av att införa vad man kallar för delägarskap för de anställda. Liksom i frågan om vinstdelningen avser man ett frivilligt tillämpat system i syfte att väcka de anställdas intresse för företagets problem. En metod är att utdela eller låta de anställda köpa särskilda personalaktier eller s. k. förlagsbevis. De anställda får därigenom möjlighet att i sitt eget företag satsa in kapital. Erfarenheterna av delägarskapet är hittills liksom beträffande vinstdelningen blandade.

En politisk riktning, som vill verka för ökad kapitalbildning, ett förtroendefullt förhållande mellan företagsledning och anställda och en bättre förståelse för vad såväl kapitalet som arbetet betyder för varandra i produktionsprocessen, bör med välvilligt intresse ta del av de experiment och erfarenheter, som görs på området. På ett närliggande område har vid årets riksdag högerledamöter väckt ett

par intressanta förslag. Motionen om skattefrihet intill vissa belopp på utdelningen av aktier har redan berörts. I en annan motion föreslogs en utredning om hur man skall kunna underlätta för företagen att ge sina anställda möjligheter till delägarskap; hinder föreligger t. ex. för närvarande för aktiebolag att förvärva egna aktier, vilka skulle kunna överlåtas till de anställda. Dessa framstötter i riksdagen för lagändringar, som skulle stimulera ett aktieäggande på bredare bas, är förtjänta av mera allmän diskussion. Man kan efterlysa positiva åtgärder ifrån kreditinstituten för att göra folk mera »aktiemedvetna». Enligt uppgifter i pressen har börser i New York introducerat ett nytt system med sparplan för aktieköp. Planen går ut på att börsmäklarna skall kunna göra upp avtal med enskilda personer om överlåtelse av aktier mot regelbundna inbetalningar i flera omgångar. Man har också diskuterat möjligheten att ordna avbetalningsköp av större aktieposter, och vissa företag kommer eventuellt att sälja aktier direkt till de anställda genom avdrag vid löneutbetalningarna. Aktiebolagen borde för sin del kunna stimulera till bredare aktieteckning genom att utge aktier i lägre värder än som nu ibland förekommer. Aktieägandet i små poster kan givetvis icke medföra något omedelbart reellt inflytande över skötseln i det företag, vars aktier man köpt. En mycket kraftig breddning av aktieägandet torde dock ha förmånlig psykologisk verkan, då det kan tänkas skapa ökat intresse för företagen och leda till bättre ekonomiska insikter hos allt flera medborgare.

Också andra vägar än de här nämnda kan föra fram till olika former av vidgat personligt ägande. Man kan exempelvis nämna högerpartiets under ett par år framförda förslag om särskilda skattefria bostadssparkonton i syfte att främja egnahemsbildningen. Vad som är väsentligt är att man lägger ner ett systematiskt arbete på att utarbeta väl genomtänkta förslag om hur man rent praktiskt skall främja det personliga ägandet. Produktionsutvecklingen och välståndshöjningen i vårt land går, trots de hinder som statsmakterna reser på olika områden i form av ekonomiska regleringar och en skattepolitik, som är föga ägnad att främja ökad arbetsflit och nyföretagsamhet, i den riktningen, att den omedelbara kampen för existensminimum kan avlösas av en strävan mot rikare materiella villkor. Allt flera människor kommer att få ökade ekonomiska valmöjligheter. Högern är därför i pakt med tiden, när den verkar för en egendomsäggande demokrati.

Det ligger i högerpartiets ideologi att främja näringsfriheten, arbetsmarknadens frihet och konsumtionsfriheten. Alla dessa frihetsvär-

den ligger i linje med utvecklingen emot en egendomsägande demokrati. En central princip i vår samhällssyn är att man så långt det är möjligt skall lita till och stimulera insatser från enskilda individer. I samhällslivet liksom i näringslivet syftar högern till att få till stånd en maktfördelning, att sprida ansvarstagandet och beslutförheten och att ge allt flera människor ett reellt inflytande över sina arbetsuppgifter, sin personliga inkomst och sin konsumtion. Ett system, som bygger på decentraliseringens princip, ger spelrum för initiativ och insatser och skapar därmed självständiga medborgare. När allt flera människor självständigt engagerar sig i produktions- och samhällslivet, ökas kraven på deras kunnande och omdömesförmåga, vidsyn och handlingskraft. Det kan därför med fog sägas, att en egendomsägande demokrati är en upplyst demokrati. Det personliga ägandet är förbundet med omtanke och ansvar. En demokrati blir därför tryggare och stabilare ju flera självständiga och ansvarsmedvetna medborgare den rymmer.
